

Вольга Гушчава
Мінск

Беларусь вачамі беларускіх студэнтаў

Адсутнасць свабодных сродкаў масавай інфармацыі і немагчымасць правядзення незалежных сацыялагічных даследаванняў прыводзіць да таго, што пытанне, як беларуская моладзь бачыць мінулае, сучаснасць і будучыню Беларусі рэдка з'яўляецца прадметам навуковага апісання і аналізу, таксама як і пытанні, наколькі ўяўленне моладзі суадносіцца з тым, што думае на гэты конт сярэдняе і старэйшае пакаленне, якім чынам паўплывалі 20 год незалежнасці на трансфармацыю беларускай свядомасці.

Дадзены артыкул не ставіць перад сабой амбіцыйных мэтаў вычарпальна адказаць на гэтае пытанне, бо даследаванне, на якім ён грунтуецца, складалася толькі з 15 інтэрв'ю, акрамя таго, узгаданая тэма не была ў ім цэнтральнай. Інтэрв'ю тычыліся перш за ўсё стаўлення да беларускай і рускай мовы, а таксама таго, як у беларускай сям'і перадаецца памяць пра розныя гістарычныя падзеі. Інтэрв'ю былі зроблены ў снежні 2010 года, інфармантамі з'яўляліся студэнты БНТУ. Такі выбар тлумачыцца тым, што нас цікавілі студэнты-негуманітарыі, г.зн. не тыя, ад каго можна было б чакаць асаблівай зацікаўленасці беларускай мовай, культурай і гісторыяй. Можна меркаваць, што менавіта ўяўленні студэнтаў тэхнічнай ВНУ ў большай ступені можна экстрапаляваць на ўяўленні пра Беларусь студэнтаў, адукаванай моладзі ўвогуле.

Беручы пад увагу невялікую колькасць інтэрв'ю, дадзены артыкул не прэтэндуе на тое, каб адказаць на пытанне, як беларуская моладзь ставіцца да цяперашняй сітуацыі ў краіне і чаго хоча. Існанне прынамсі дзвюх рэзка палярных па сваіх каштоўнасцях ідэалагем (афіцыйнай і апазіцыйнай), вялікая колькасць моладзі сярод удзельнікаў акцыяй пратэсту і адначасова малая ў працэнтных адносінах да колькасці студэнтаў у Мінску, дае падставы думаць, што гэтыя ўяўленні і чаканні могуць быць рознымі. Гэта вельмі добра ілюструе разнастайнасць поглядаў інфармантаў: сярод 15 чалавек, якія былі выбраныя абсалютна выпадкова, трапіліся і беларускамоўны В.З., і актыўны член БРСМ, які большую частку размовы гаварыў штампамі і цытатамі, і тыя, на каго і афіцыйная прапаганда, і незалежныя СМІ ўплываюць нязначна, і тыя, хто мае супярэчлівыя погляды на палітычныя і сацыякультурныя праблемы, бо гэтыя дзве ідэалагемы своеасаблівым чынам суіснуюць, пераплятаюцца, мадыфікуюцца, засвойваюцца безрэфлексійна ці становяцца прадметам рэфлексіі і дыскусіі.

Мэтай дадзенага артыкула з'яўляецца хутчэй апісанне магчымых канструктаў уяўленняў пра Беларусь, пунктаў гледжання, а пра распаўсюджанасць

кожнага з гэтых канструктаў можна будзе гаварыць толькі на падставе сур'ёзнага колькаснага даследавання. Варта таксама адзначыць, што ў дадзеным артыкуле не згадваецца такі важны аспект, як моўнае пытанне, бо стаўленне да беларускай мовы – гэта занадта складанае і поўнае супярэчнасцей пытанне, якое мы даволі падрабязна аналізавалі ў XII томе „Acta Albarruthenica”¹. Стаўленне да беларускай, рускай мовы і трасянке разглядаецца ў працах Г. Цыхуна, Н. Мячкоўскай, С. Запрудскага, Г. Гентшэля, І. Ліскавец, Т. Траханкінай, А. Лянкевіч, Ю. Чарняўскай, Ф. Вулхайзера². Варта таксама ўзгадаць сацыялагічнае даследаванне пад кіраўніцтвам В. Сіліцкага³.

Наступнае сцвярджэнне можа быць аспрэчана, але, на мой погляд, базай канцэпта „Беларусь”, асноўнай асацыяцыяй з радзімай для інфармантаў з’яўляецца **прыгажосць беларускай прыроды**:

„В принципе, Беларусь очень даже красивая страна... посмотреть сам вид, когда расцветает вся трава, очень красиво, когда начинается первый снег идти, он как бы идет такими хлопьями обычно, хотя чаще дожди уже, но очень красиво, природа хорошая” (Н.С., н. у 1993 у Мінску, беларус, правасл.).

„Я как бы историю не очень... ну если в плане там природы, что вот у нас много лесов есть, у нас красивые Браславские озера” (Ю.Ш. н. у 1989 г. у Баранавічах, беларуска, правасл.).

¹ В. Гушчава, *Стаўленне да мовы ў сітуацыі беларуска-рускага білінгвізму*, „Acta Albarruthenica” 2012, t. 12, с. 133–150.

² S. Zapudski, *In the grip of replacive bilingualism: the Belarusian language in contact with Russian*, „International Journal of the Sociology of Language” 2007, vol. 183, p. 97–118; F. Wolhiser, *Language Ideology and Language Conflict in Post-Soviet Belarus* [in:] *Language, Ethnicity and the State*, vol. 2, *Minority Languages in Eastern Europe post-1989*, New York 2001, p. 107–108; И.В. Лисковец, *Русский и белорусский языки в Минске. Проблемы двуязычия и отношения к языку*; диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук: 10.02.01; 10.02.20: 19.05.2006, Санкт-Петербург 2006; А.У. Лянкевич, *Этнакультурны фактар у стаўленні да беларускай мовы ў інтэрнэце: на матэрыялах форумнага абмеркавання* [у:] *Беларуская мова і літаратура ў славянскім этнакультурным кантэксце. Матэрыялы рэспубліканскай навукова-практычнай канферэнцыі, Віцебск, 21–22 кастрычніка 2010 г.*, Віцебск 2010, с. 75–77; А.У. Лянкевич, *Станоўчыя і адмоўныя фактары ў фарміраванні стаўлення да беларускай мовы ў інтэрнэт-камуніцыі. На матэрыялах форумнага абмеркавання* [у:] *Язык – когниция – коммуникация. Тезисы докладов Международной научной конференции, Минск, 3–6 ноября 2010 г.*, Минск 2010, с. 281–282; Н.Б. Мячкоўска, *Мовы і культура Беларусі. Нарысы*, Мінск 2008; Т.А. Траханкіна, *Концепт „родной язык” в сознании билингва* [в:] *Национально-культурный компонент в тексте и в языке. Материалы III Международной научной конференции, Минск, 7–9 апреля 1999 г.*, ч. 1, Минск 1999, с. 223; Г. Хентшэль, Б. Киттель, *Языковая ситуация в Беларуси. Мнение белорусов о распространенности языков в стране*, „Социология” 2011, № 4, с. 62–78; Г.А. Цыхун, *Трасянка як аб’ект лінгвістычнага даследавання* [у:] *Беларуская мова ў другой палове XX стагоддзя*, Мінск 1998; Г.А. Цыхун, *Крэалізаваны прадукт. Трасянка як аб’ект лінгвістычнага даследавання*, „Arche” 2000, вып. 6, с. 51–58; Ю.В. Чарняўска, *Белорусы от „тутэйшых” к нации*, Минск 2010.

³ *Моўныя практыкі ў сучасным беларускім грамадстве: паміж нацыянальным сімвалам і сродкам камуніцыі*, Мінск, 12 кастрычніка 2009 [online], www.belintitute.eu [доступ: 20.04.2013].

„Очень красивая природа, лучше даже приехать к нам отдыхать, чем куда-нибудь в Турцию” (А.Х., н. 1988 г. у в. Турын Пухавіцкага р-на, беларус, правасл.).

„Страна блакитных озер” (Е.М., н. у 1989 г. у Барысаве, беларуска, правасл.).

Узгадваюцца таксама помнікі архітэктуры, хаця гэта можа тлумачыцца тым, што інфарманты з’яўляюцца студэнтамі будаўнічага і архітэктурнага факультэтаў.

Можна назіраць адсутнасць у большасці інфармантаў вобраза так званай ідэалагічнай радзімы. Вобраз радзімы часта ўспрымаецца як сістэма міжасабовых адносін паміж прадстаўнікамі дадзенай супольнасці ў паўсядзённым жыцці, але нічога не гаворыцца пра сумесную працу, агульныя мэты, мары, планы і адказнасць:

(адказ на пытанне, як ён апісаў бы Беларусь замежніку): „Можно сказать, что это страна как бы вообще двулика, я считаю, что тут есть плохие люди и хорошие люди, которые готовы за всех бороться, а есть те, которые борются только за себя, чтобы... им наплевать уже на всех, только для себя борются, только за себя” (М.С., н. 1993 г. у Мінску, беларус, правасл.).

Эмацыянальная сувязь з радзімай – гэта галоўным чынам сувязь з блізкамі людзьмі і сябрамі:

„– А любите вы ее (Беларусь) потому что...?”

– Потому что я здесь живу.

– А к чему вы больше всего привязаны, чего больше всего не хватало бы, если бы вы уехали учиться или работать за границу.

– Родителей, друзей, всех близких людей. Это было бы трудно – заново все начинать, когда здесь все есть” (Т.Т., н. ў 1992 г. у Мінску, беларуска, правасл.).

(адказ на пытанне пра Беларусь, яго мары): „Ну, хочацца, каб людзі былі больш адкрытыя... што яшчэ... больш дабрэйшыя адзін да аднаго” (А.Х., н. 1988 г. у в. Турын Пухавіцкага р-на, беларус, правасл.).

(адказ на пытанне пра Беларусь, яго мары): „Чтобы люди были более сплоченными, помогали друг другу. В советские времена люди были более сплоченными” (А.А. н. у 1990 г. у Слуцку, беларус, правасл.).

Адказ на пытанне пра Беларусь сваёй мары, пра тое, чаго ім не хапае ў сённяшняй Беларусі можа пераводзіцца ў плоскасць разважанняў пра адносіны людзей увогуле, не важна да якой нацыі яны належаць:

„Я считаю, что единственная вещь, которой не хватает в мире – это вот именно доверие, сплоченность. Я не могу себе представить единственную Беларусь в моем идеале. Мне хотелось такое, что все доверяют друг другу, наказывают тех, кто обманывает. [...] Мой побольше идеал, чтобы со всего мира какая-то была группировка, какое-то количество людей, которые бы стояли за всех людей, не обязательно какой-то нации, расы – все мы люди, все мы одни и те же” (Н.С., н. у 1993 г. у Мінску, беларус, правасл.).

Этнаграфічныя сімвалы

Інфарманты ўзгадваюць растыражаваныя (у асноўным этнаграфічныя, але не толькі) сімвалы, такія як папараць-кветка, свята Івана Купалы, слуцкія паясы, арнамент на адзенні і ручніках, валошкі, зубр, дранікі з мясам, Белавежская пушча, Сафійскі Сабор, крыж Еўфрасінні Полацкай, выява Маці Божай, Камянецкая вежа.

Гістарычная памяць – гэта занадта складаная тэма, каб яе можна было апісаць на некалькіх старонках, акрамя таго, як ужо было адзначана, дадзеная тэма не з’яўлялася асноўнай у даследаванні, і сабранага матэрыялу недастаткова, каб можна было грунтоўна яе аналізаваць. Варта, аднак, адзначыць некалькі важных аспектаў. Цэнтральным ва ўяўленнях пра беларускую гісторыю з’яўляецца **ўваходжанне беларускіх зямель у розныя дзяржаўныя арганізмы**. Часцей за ўсё факт уваходжання беларускіх зямель у склад розных дзяржаў успрымаецца як нешта натуральнае і не з’яўляецца прадметам разваг. У свядомасці большасці інфармантаў (у тым ліку і актыўнага члена БРСМ, А.К.) перыяды існавання і Полацкага княства, і ВКЛ, і Рэчы Паспалітай, і Расійскай імперыі, і СССР з’яўляюцца арганічнай часткай беларускай гісторыі. Праўда, для некалькіх інфармантаў уяўленне пра гісторыю Беларусі абмяжоўваецца, галоўным чынам, падзеямі 20 стагоддзя, паколькі гэта больш блізка для іх часу, усё, што адбывалася раней здаецца занадта абстрактным і, на іх думку, не мае ніякага дачынення да сённяшняй рэчаіснасці. Выключэннем таксама з’яўляецца інфармант А.П., для якога прыналежнасць беларускіх зямель да розных дзяржаў з’яўляецца моцным дэзынтэгруючым фактарам, а спроба шукання сваіх гістарычных каранёў у гэтых розных дзяржаўных утварэннях бачыцца ў нечым ненатуральнай; сапраўдная Беларусь для яго пачынаецца з пачатку 90-х:

„– Мы то в ВКЛ, то в Речи Посполитой, то в СССР, то сейчас опять самостоятельное государство, и вот у нас есть какое-то... есть такое... кусками история какая-то, нет целостности, то есть пытаемся мы зацепиться за какое-то наше... там белорусизацию там ну в начале XX века, нету какой-то единости, не знаю ну, на мой взгляд, в том, чего мы хотим... ну как... в чем наши истоки.

– А для вас наши истоки в чем?

– Ну вот я получается ровесник самостоятельной Беларуси, и я не вижу особого смысла возвращать ту же самую символику: поменяли флаг, поменяли герб – хорошо... как бы это на самом деле не самое главное, что есть у государства” (А. Пачапко, н. у 1989 г. у Мазыры, беларус, правасл.).

Таксама для Т.Т. перыяды, калі беларускія землі былі ў складзе ВКЛ і Рэчы Паспалітай з’яўляюцца не ў поўнай меры беларускай гісторыяй. Для яе найбольш шчаслівы, уданы перыяд беларускай гісторыі – гэта часы Полацкага княства

„потому что это было как отдельное, как Беларусь, потом она уже стала как Литва, Польша, то есть Беларусь отдельно была только когда Полоцкое” (Т.Т., н. у 1992 г. у Мінску, беларуска, правасл.).

Узгадваецца залежнасць ад іншых дзяржаў:

„Так палучалася, што Беларусь была то ў саставе Рэчы Паспалітай, то ў Расійскай Імперыі, і пастаянна занімала... патам у складзе СССР, то ёсць яна пастаянна залежала ад другіх гарадоў і так случалася... і яе гісторыю палучаецца яна залежала ад гісторыі другіх стран...” (А.Н., н. у Гродна у 1993 г., беларуска, правасл.).

Важнае ўяўленне, якое ўзгадваецца большасцю інфармантаў – трагічная гісторыя, шматлікія войны, у якіх беларусы заўсёды былі ахвярамі, ніколі не ішлі вайной на кагосьці самі:

„Беларусь всегда оказывалась в центре каких-то войн... когда она вот была под властью Москвы” (В.Б., н. у 1993 г. у Фаніпалі, беларус, католік).

„Не припомню случаев, когда белорусы нападали сами, они или защищались или их заставляли просто с кем-то.... в состав какой там страны входят, воевать там... даже вот в истории было [?] Беларусь – это корчма, в которую все заходили, но забывали заплатить [...] Мы страдали, столько терпела наша страна” (Ю.Ш., н. у 1989 г. у Баранавічах, беларуска, правасл.).

„Ну ў плане вайны... ну беларусы былі яшчэ такі народ, што не любіў ваяваць, но яна пастаянна была ўцягнутая ў войны. Ну і, нават, іменна па гэтай жа прычыне ў наш час пасля Вялікай Айчыннай Вайны іменна цяпер у нас вельмі мірны народ, я лічу. Ну, мы не хацелі войн, але пастаянна былі ўцягнуты і гэта паўплывала, вельмі паўплывала” (А.Н., н. у Гродна у 1993 г., беларуска, правасл.).

У розных інфармантаў „залаты век” асацыіруецца з рознымі гістарычнымі эпохамі: Полацкім княствам, ВКЛ, пасляваенным перыядам (часы, калі на чале БССР стаяў Машэраў). Можна сустрэць інфармантаў, для якіх „залатым векам” з’яўляюцца ўсе тры перыяды.

Разважанні інфармантаў пра гісторыю Беларусі дазваляюць прасачыць уплыў як афіцыйнай прапаганды, так і духу пачатку 90-х. Такія, здавалася б супрацьлеглыя, у свядомасці большасці інфармантаў гэтыя ідэалогемы на дзіва арганічна спалучаюцца. Міф Вялікага Княства Літоўскага, які культываваўся адраджэнскім дыскурсам, трывала замацаваўся ў свядомасці большасці інфармантаў, таксама як яго знакавыя падзеі (Грунвальдская бітва, Люблінская унія), постаці (Альгерд, Вітаўт), дакументы (статуты). Як не спрабуюць афіцыйная прапаганда і гістарычная палітыка замаўчаць значнасць гэтага перыяду, яго ролю і спадчыну, Вялікае Княства Літоўскае, хутчэй за ўсё, з’яўляецца цэнтральным элементам гістарычнай свядомасці адукаванай часткі беларускай моладзі. Цікавым у гэтым сэнсе прыкладам з’яўляецца актыўны член БРСМ, які амаль усё інтэрв’ю гаварыў фразамі і лозунгамі афіцыйнай прапаганды, але найбольш цікавым перыядам у гісторыі Беларусі называе часы кн. Радзівіла Чорнага. З іншага боку, такой жа важнай часткай беларускай гісторыі, „залатым векам” для большасці з’яўляецца пасляваенная БССР, вобраз якой культывуецца афіцыйнай прапаган-

дай. Пры гэтым, інтэнсіўнае развіццё асацыіруецца з міфалагізаваным вобразам ідэальнага нацыянальнага лідара – П.М. Машэрава, пра якога маўчыць афіцыйная прапаганда і які з’яўляецца антыгероем у ацэнцы адраджэнцаў.

Намнога менш значнае месца ў свядомасці інфармантаў займаюць перыяд Рэчы Паспалітай, перыяд уваходжання ў Расійскую імперыю, міжваенны перыяд. Адным з тлумачэнняў гэтага можа быць слабая прадстаўленасць гэтых часоў у афіцыйнай і адраджэнскай міфалагемах.

У разважаннях пра гісторыю слаба прадстаўлены матыў барацьбы за незалежнасць. Амаль не ўзгадваецца ўтварэнне БНР. Нават у паўстаннях, якія не з’яўляюцца важным элементам гістарычнай памяці, але ўсё ж узгадваюцца, некаторыя інфарманты альбо не бачаць незалежніцкіх памкненняў, альбо гавораць пра іх бяссэнсоўнасць:

„Ну, там восстания были... Калиновского, но эти восстания были на почве земли, на почве прав людей. Эти восстания все вели к революции” (В.Б., н. у 1993 г. у Фаніпалі, беларус, каталік).

„Просто навсего зря была пролита кровь людская, потому что явно было, что ничего не будет с этого, потому что невыгодно было сильным сего мира, чтобы выиграли мы это паўстанне” (А.Х., н. у. 1988 г. у в. Турын Пухавіцкага р-на, беларус, правасл.).

Пры гэтым нельга сказаць, што незалежнасць увогуле не з’яўляецца да інфармантаў каштоўнасцю:

„Мы боролись очень давно за независимость, за самостоятельность [...] народ наш вольный, это всё даже внесло вклад и в менталитет, и на историю” (Ю.Ш., н. у 1989 г. у Баранавічах, беларуска, правасл.).

(адказ на пытанне пра Беларусь, яго мары): *„Независимая ни от кого, чтобы была, чтобы нас уважали, ценили и не старались как-то принизить”* (А.Х, н. 1988 г. у в. Турын Пухавіцкага р-на, беларус, правасл.).

(адказ на пытанне пра тое, як ён апісаў бы Беларусь замежніку): *„Беларусь – это страна, которая независимая... хотелось бы, наверное, сказать”* (А.А., н. у 1990 г. у Слуцку, беларус, правасл.).

Вельмі вялікае месца незалежнасць займае ў сістэме каштоўнасцей беларускамоўнага В.З., які на пытанне пра Беларусь яго мары адказаў: *„Вольная, независимая і... як гэта сказаць... самасвядомая”* (В. З., н. у 1989 г. у Мінску, беларус, правасл.).

Характэрнай рысай з’яўляецца амаль поўная адсутнасць рэфлексіі (і асабістай, і ў сям’і) над савецкім перыядам, распадам Савецкага Саюза, хаця гэта зусім нядаўняя падзея:

„– А у вас как-то комментировали распад Советского Союза? Жалко было, что распался или...”

– Ну, как-то нет, а что уже комментировать: распался так распался” (Е.М., н. у 1989 г. у Барысаве, беларуска, правасл.).

(адказ на пытанне, што ў сям’і гаварылася пра жыццё ў Савецкім Саюзе): *„Проста я не ведаю... адныя гавораць, што было добра, другія*

гавораць, што было дрэнна, але такога пытання ў нас у сям'і не паўставала, то бок таго, што тычыцца ўвогуле тых часоў" (В. З., н. у 1989 г. у Мінску, беларус, правасл.).

„– А про Перестройку, распад Советского Союза Вам что-нибудь родители рассказывали?

– *Как бы практически ничего не рассказывали, знаю единственное что вот из учебников и все, ничего больше такого не знаю*" (А.Х., н. 1988 г. у в. Турын Пухавіцкага р-на, беларус, правасл.).

Адсутнасць рэфлексіі над савецкім перыядам тлумачыць, з аднаго боку, стаўленне да сённяшняй палітычнай і эканамічнай сітуацыі, з другога боку, да дэмакратычных каштоўнасцей увогуле. Кідаецца ў вочы вельмі нізкі ўзровень эканамічнай свядомасці і інфармаванасці пра эканамічную і палітычную сітуацыю ў Беларусі, хаця большасць інфармантаў указвае, што мае доступ не толькі да дзяржаўных СМІ, але і да альтэрнатыўнай інфармацыі ў інтэрнэце; некаторыя з іх агучваюць гэты альтэрнатыўны пункт гледжання, адзначаючы, што з ім не згаджаюцца:

„– Даже если коснуться выборов, я смотрел все эти дебаты, все это смотрел, то, даже если голосовать за президента, то не за кого голосовать, потому что альтернативы ноль. Какие-то клоуны, извините за выражение, потому что несерьезно.

– А почему они вам кажутся клоунами?

– Ну у них все какие-то программы нацелены на то, чтобы дискредитировать правительство теперешнее, а не что-то улучшить, и все говорят: «Я создам то, я создам то», но никто не сказал, что я улучшу что-нибудь, что я добавлю свое, и будет... оставлю старое, но и добавлю новое. Все хотят переделать, все хотят... что мы будем там зарплаты будем сразу же подыдем. Никто не говорит, откуда это поднять... просто эти люди такое чувство... хотят власти и все, и не думают о народе, о... вообще, об окружающих. Ну, не знаю, тут можно много чего сказать, просто в официальной обстановке, чтобы...". (В.Б., н. у 1993 г. у Фаніпалі, беларус, каталік).

„И вот иногда читаешь... ну такое ощущение, что там комментарии... ну в плане политики или пропишут какую-нибудь там [?] и начинается: «А у нас все плохо, а у нас это...» Попадается какой-нибудь адекватный пользователь, напишет что-нибудь хорошее, и начинают на него нападки: да ты, да ты что слепой, да ты ничего не знаешь. Ну даже вот в плане выборов... да это вот тема такая ну не знаю... начинаешь читать... я как бы не всеведущая на сто процентов... я могу лично утверждать... фальсифицируют их... не фальсифицируют. Как я уже говорила, моя мама в этой политике... ну не знаю... в их участие ну точно там... там, по-моему, больше проблем с какими-то испорченными бланками, ну это старые люди бывает испортят или еще что... там не знаю, ведомостей надо кучу составить, что этот бланк испортился, что там его как-то зафиксировать. С этой даже позиции иногда вот читаешь... противно даже читать, вот противно. И вот тоже попался какой-то адекватный человек, написал «а мне нормально, не верю», там что-то и начинается.... То есть позиционирование страны пропадает,

в основном вот попадаешь на негатив, а это плохо, я считаю, надо любить то место, где ты родился, надо... например, есть же люди, когда уезжают из своей страны, но они же о ней помнят, и, наверно, детям своим, которые родились в другой стране рассказывают больше что-то хорошее. По крайней мере, такое ощущение, что у нас люди: ай! там было плохо, здесь хорошо" (Ю.Ш., н. у 1989 г. у Баранавічах, беларуска, правасл.).

Пра адставанне Беларусі ў эканамічным і тэхналагічным развіцці гаворыцца рэдка. Наступная цытата, бадай, адзінае такога кшталту выказванне:

„Беларусь – это страна, которая маленькая по размерам, развивающаяся, нет таких высоких технологий, как, например, в Германии" (Т.Т., н. у 1992 г. у Мінску, беларуска, правасл.).

Абсалютна не адчуваецца сур'ёзнасці эканамічных праблем, няма ўяўлення пра вялікі знешні доўг, энергетычную і эканамічную залежнасць ад Расіі. Большасць інфармантаў альбо не задумваецца над эканамічнымі праблемамі ўвогуле, альбо лічыць, што **Беларусь развіваецца ў правільным кірунку**, дасягнула добрых вынікаў у гэтым развіцці, а яшчэ недастаткова высокі ўзровень жыцця тлумачыцца тым, што немагчыма з эканамічнымі праблемамі справіцца хутка:

„То, что мы достигли, конечно, в плане вот развития... мы развиваемся, мы не стоим на коленях, хотя у нас тут и ресурсов-то толком нету" (Ю.Ш., н. у 1989 г. у Баранавічах, беларуска, правасл.).

„– Ну, есть, конечно, многие нюансы, которые за раз не делаются, и это все работает... правительство над этим всем работает, это и понятно, потому что ту же экономику подымают там, те же разные программы.... пускай там... образовательные, это все за раз же не делается, это все надо годы, чтобы все это поставить в русло, чтобы это давало там пускай доход там стабильный, чтобы это было как на автомате, чтобы одно следовал за другим, все это надо было построить. В принципе, вот эти пятнадцать лет государство наше продвинулось, можно сказать, очень сильно, потому что, сравнить, что было при приходе... ну вот при получении независимости и что теперь, что даже нельзя сравнивать.

– А основные достижения с вашей точки зрения?

– Ну, достижения... растут города, у людей улучшается в принципе благосостояние, да там зарплаты растут средние, там все в принципе все улучшается, определенные показатели улучшаются там, строятся дома, строятся больницы там, строятся стадионы разные, вот спортивные сооружения, разные социальные объекты, то ну это все в Беларуси есть. Я считаю, что в этом плане у нас все хорошо. Единственное, что вот у нас старение населения происходит – это вот главные минусы, но такие... такое, понятно, год на год не приходится... один год такие недостатки, другой год такие. Ну, минусы в Беларуси... ну, не знаю. В принципе, особо не нахожу. Да, у нас есть немного сложностей с частным бизнесом, но в последнее время вот возвращаются обратно некоторые

льготы для ведения частного бизнеса, сейчас в принципе и кредиты, политика для частного бизнеса стала лучше. По сути, если так посмотреть, то всем хорошо" (В.Б., н. у 1993 г. у Фаніпалі, беларус, каталік).

„Не скрою, много робіцца для таго, каб падняць Беларусь, еслі паглядзець на гісторыі, якую нам яе пакінулі і якая яна цяпер, то розніца ёсць" (А.Н., н. у Гродна у 1993 г., беларуска, правасл.).

(на пытанне, як бы ён апісаў Беларусь замежніку): „Находится в центре Европы, значит, умный человек поймет: «Ага, в центре Европы. Европа высокоразвитая, значит, Беларусь тоже высокоразвитая»" (А.Х., н. у 1988 г. у в. Турын Пухавіцкага р-на, беларус, правасл.).

Адзін з інфармантаў выказаў меркаванне, што мадэль эканамічнага развіцця можа быць запазычана з савецкага мінулага:

(адказ на пытанне пра Беларусь, яго мары): „С экономической точки зрения, допустим, так как она развивалась промышленность при Машерове, но если это перенести в наше время" (А.Х., н. 1988 г. у в. Турын Пухавіцкага р-на, беларус, правасл.).

Савецкі культ індустрыяльнасці, працы рабочага, які падхапіла лукашэнкаўская прапаганда, трансліруецца і маімі інфармантамі. Развіццё прамысловасці можа быць прадметам гонару за свой горад (ці краіну ў цэлым):

„– Когда восстание Костюшки было, мне запомнилось, что все эти шляхцицы... не паны, а князи... они служками паясами были, как символ восстания был. [...] Это, наверное, как часть истории сейчас [...] это не тем, чем город в данный момент гордится. Это вот тоже история, которой Слуцк гордится, но сейчас это немного, наверное, подзабыто.

– А Слуцк сейчас гордится чем?

– Ну, у нас много промышленности развито, ну, и служкий сахарный комбинат и мясокомбинат, футбольный клуб, то есть сейчас получает, я бы сказал, достойное развитие. Ну а так обычный белорусский городок, в котором прошли дожинки и день города был, 890 лет ему пару лет назад, то есть состояние города очень хорошее благодаря вот этим праздникам, то есть центр достойно выглядит" (А.А., н. у 1990 г. у Слуцку, беларус, правасл.).

Палітычная самаізаляцыя Беларусі апісваецца як **слабая прадстаўленасць Беларусі на сусветнай арэне**:

„Ну, хотелось бы видеть ну какое-то приятие миром, потому что многие не знают, на самом деле, что такое государство есть, и не знают о нем ничего. [...] Хотелось бы, чтобы просто осталась значительным игроком на мировой арене. Пускай... не знаю, через что это будет... ну просто хотелось бы, чтобы о ней знали" (А.П. н. у 1989 г. у Мазыры, беларус, правасл.).

Выказваюцца розныя меркаванні наконт таго, хто ў гэтым вінаваты. Адна з інфармантак лічыць, што самі беларусы: „Мы не позиционируем свою страну" (Ю.Ш., н. у 1989 г. у Баранавічах, беларуска, правасл.).

Інфарманту А.Х. здаецца, што Беларусь свядома дыскрымінуецца ў спорце і эканоміцы:

„– Кому-то ревностно что-то, что чего-то у нас есть, у них этого нету, может, вообще не будет.

– Это какие-то страны? В чем это проявляется?

– Это проявляется... какие-то страны. Допустим, в том же спорте тоже самое. Если где-то белорусы по-настоящему сильны, то против них судьи играют, очень сложно выигрывать, выигрывают только на самом максимуме, т.е. никто не помогает нам, всего добиваемся сами.

– Это в спорте так?

– Да и в экономике... ну чисто на мой взгляд. У нас есть хороший трактор, не хуже, чем... хуже, конечно, чем немецкий, но есть некоторые неплохие. Почему, допустим, Россия не хочет их покупать? А у них нет своего трактора, странно. Мне кажется, что они нам завидуют, что у нас это есть” (А.Х., н. 1988 г. у в. Турын Пухавіцкага р-на, беларус, правасл.).

Беларусь і Еўропа

Уяўленне пра еўрапейскасць Беларусі даволі амбівалентнае. З аднаго боку, паўтараецца стэрэатыпнае сцвярджэнне пра тое, што Беларусь знаходзіцца ў цэнтры Еўропы:

(адказ на пытанне, як бы ён апісаў Беларусь замежніку): „Я бы сказал, что Беларусь – это государство в центре Европы” (В.Б., н. у 1993 г. у Фаніпалі, беларус, каталік)

„I так Беларусь... вельмі такое становішча займае... цэнтр Еўропы” (А.Н., н. у Гродна у 1993 г., беларуска, правасл.).

У той жа самы час Беларусь з’яўляецца Еўропай выключна геаграфічна, а не канцэптуальна; інфарманты не адчуваюць сябе еўрапейцамі:

„– Ну, я европейкой себя не чувствую. Мы же не в Европе.

– А мы не в Европе, почему?

– Мы же не Евросоюз.

– А Европа – это только Евросоюз?

– Ну, по территориальному мы, может, к Европе и относимся” (Т.Т., н. у 1992 г. у Мінску, беларус, правасл.).

Адсутнасць еўрапейскай ідэнтычнасці інфарманты тлумачаць тым, што яны не былі ў Еўропе і яе не ведаюць:

„– Беларусь – это Европа, несмотря на то, что она не в Евросоюзе?

– Ну, как сказать... Беларусь – пуп Европы, я так считаю. Ну, находимся мы, вообще, в Европе, по карте если смотреть, но я не считаю, что я европеец, потому что я по Европе еще не ездил, я не знаю, что там в Европе творится, я больше считаю, что я в тихом мирном городишке, который как-то там хочет больше расширяться, подняться вверх” (Н.С., н. у 1993 у Мінску, беларус, правасл.).

Нягледзячы на фактычна прарасійскую палітыку ўлады, дэкларатыўна знешняя палітыка – шматвектарная, скіраваная і на ўсход, і на захад, што, хутчэй за ўсё, адпавядае ўяўленням насельніцтва Беларусі пра тое, якой павінна быць знешняя палітыка. Найбольш дакладна гэтую дэкларатыўную пазіцыю ўлады агучвае інфармант А.К., актыўны член БРСМ:

„Беларусь должна развиваться во многих направлениях. Нельзя говорить, что она должна или в России, например, восточном, или в западном, она суверенная страна и должна развиваться отдельным способом, независимо от других государств, то есть она должна дружить как с западными странами, так и с восточными, все должно быть скомпоновано и хорошо выполнено” (А.К., н. у 1993 г. у Мінску, беларус, правасл.).

Пытанне геапалітычнай арыентацыі, аднак, не з’яўляецца ў разважаных інфармантаў, толькі адна з іх выказвае няяснае адчуванне Беларусі як краіны на ростанях:

„– А в Беларуси вас раздражает больше всего что?

– *Что-то незакончено как-то” (Т.Т., н. у 1992 г. у Мінску, беларуска, правасл.).*

Гэтая ж інфармантка выказваецца за іншую опцыю ў геапалітычнай арыентацыі, чым традыцыйная, моцна ідэалагізаваная апазіцыя „Еўропа – Расія”:

„– А вы хотели бы, чтобы Беларусь больше сотрудничала с Россией или более тесные связи поддерживала с европейскими странами или мы ни на кого не должны оглядываться?

– *Мне кажется, мы должны вот с этими типа Китай, Япония – вот с этими странами больше сотрудничать или Арабскими Эмиратами.*

– А почему?

– *Потому что Россия – это Россия. Ну, в России все похоже на нас, ну то есть или Европа или вот эти – Япония и Китай. Европа просто более развитая, а Китай, мне кажется, более перспективный” (Т.Т., н. у 1992 г. у Мінску, беларуска, правасл.).*

Некаторыя інфарманты ўказваюць на **адсутнасць такіх важных прыродных рэсурсаў, як газ і нафта**. Гэта, аднак, не разглядаецца як сур’ёзная праблема і перашкода ў эканамічным развіцці, хутчэй, наадварот, разглядаецца як пазітыўны фактар:

„Вот у нас, например, нет ресурсов там... нашему народу, в частности, государству надо как-то изворачиваться как-то, изворачиваться, что-то там делать, как-то вот стараться экономику развивать, где-то вот деньги, ресурсы добывать. А вот России, например... у нас даже таких-то крупных олигархов нет, которые там ни на чем заработали деньги, а вот у русских... у них нефть, газ, деньги есть, может, у них даже промышленность-то толком не развивается, потому что там деньги есть, зачем развиваться. И вот куча этих олигархов, и, наверно,

очень большая разница между бедными и богатыми. [...] не знаю, может, там больше развито уже в плане денег какой-то корысти, на халяву, хотя у нас тоже халява преобладает, нам тоже хочется все на халяву. Ну не знаю, мне кажется, может, наш народ больше как-то привык трудиться, понимает, что ничего легко не дается, нужно это зарабатывать" (Ю.Ш., н. у 1989 г. у Баранавічах, беларуска, правасл.).

"Мы, белорусы, всегда привыкли к тому, что мы работаем сами на себя, на нас никто не работает. У нас нет нефти, газа, моря. У кого-то они есть, и они этим не умеют грамотно пользоваться, поэтому это их проблемы" (А.Х., н. 1988 г. у в. Турын Пухавіцкага р-на, беларус, правасл.).

Выказванні інфармантаў сведчаць пра слабую ініцыятыўнасць і грамадскую актыўнасць. У развіцці краіны галоўная роля надаецца дзяржаве. Беларускамоўны В.З. ахарактарызаваў гэтае стаўленне наступным чынам:

(адказ на пытанне пра беларускую ментальнасць): „Мабыць, чарка ды скварка – толькі такімі словамі, што то бок не тое, што паўсядзённая абыякавасць да таго... а калі вось толькі ўпрытык цябе, прымусяць нешта рабіць, тады толькі да, Беларусь толькі вось на гэта тады пойдзе. А так... ну такая не тое, што абыякавасць – талерантнасць, як гавораць нашыя суседзі" (В.З., н. у 1989 г. у Мінску, беларус, правасл.).

Дэмакратыя ў Беларусі

Дадзены канцэпт не з'яўляўся важным для маіх інфармантаў, узгадваўся імі рэдка, пры чым думкі наконт таго, з'яўляецца Беларусь дэмакратычнай дзяржавай ці не, выказваліся розныя:

"Я бы сказал, что Беларусь – это государство в центре Европы, это демократическое государство в центре Европы" (В.Б., н. у 1993 г. у Фаніпалі, беларус, каталік).

(адказ на пытанне пра Беларусь, яго мары): „Чтобы Беларусь была демократической страной, чего про нее сейчас не скажешь" (А.А., н. у 1990 г. у Слуцку, беларус, правасл.).

(адказ на пытанне пра Беларусь, яго мары): „Вольная, независимая и... как эта сказка... самосвятомая" (В.З. н. у 1989 г. у Мінску, беларус, правасл.).

Нацыянальная сімволіка

Супярэчлівае ўяўленне пра беларускую гісторыю з'яўляецца прычынай супярэчлівага стаўлення да нацыянальнай сімволікі. Большасць інфармантаў прымае існуючую сімволіку, праўда, не адчувае ў адносінах да яе ніякіх эмоцый. Для некалькіх з іх беларуская нацыянальная сімволіка – гэта Пагоня і бел-чырвона-белы сцяг, пра якія ім расказвалі яшчэ ў дзіцячым садку і пачатковай школе. Для двух стаўленне да нацыянальнай сімволікі даволі своеасаблівае. Напрыклад, А.Х. падабаецца гістарычная сімволіка і савецкі гімн (Пра гімн *Магутны Божа* і *Мы выйдзем шчылымі радамі* не ведае):

„– Мне вельмі падабалася прошая сімволіка... ну проста гэтай сімволіке ну сколька... тут ужо дваццаць... ну амаль дваццаць год ужо цяпер,

а той сімволіке, якую прынялі раней... но яна вельмі даўня... гэта гісторыя... я лічу, што павінна застаецца ну як бы... гэта мой погляд... я лічу, што павінна застацца прошая сімволіка – герб «Пагоня» і сцяг белая-чырвоная-белы.

– А гімн?

– Гімн не знаю чаму, мне падабаецца СССР гімн, цяпер рускі” (А.Х., н. у 1988 г. у в. Турын Пухавіцкага р-на, беларуска, правасл.).

Яшчэ больш амбівалентнае стаўленне ў А.П.:

„– Ну довольно много людей у нас в Беларуси, которые очень почему-то хотят вернуть нашу символику украденную. Ну, я не знаю, кто бы еще хотел. В России такого нету, у них, получается, история не прерывалась никак, они шли, шли... Советский Союз... ну в общем-то все одно государство было, а мы то в ВКЛ, то в Речи Посполитой, то в СССР, то сейчас опять самостоятельное государство, и вот у нас есть какое-то... есть такое... кусками история какая-то, нет целостности, то есть пытаемся мы зацепиться за какое-то наше... там белорусизацию там ну в начале XX века, нету какой-то единности, не знаю ну, на мой взгляд, в том, чего мы хотим... ну как... в чем наши истоки.

– А для вас наши истоки в чем?

– Ну вот я получается ровесник самостоятельной Беларуси, и я не вижу особого смысла возвращать ту же самую символику: поменяли флаг, поменяли герб – хорошо... как бы это на самом деле не самое главное, что есть у государства.

– А самое главное что?

– Самое главное... ну белорусы себя считают белорусами, то есть они не считают себя частью там Советского Союза, например, они самостоятельный народ” (А.П., н. у 1989 г. у Мозыры, беларус, праваслаўны).

Базавымі ва ўяўленнях пра беларускую культуру і ментальнасць з’яўляюцца такія характарыстыкі як **спакой, прастата, непрэтанцыёзнасць:**

„В принципе можно сказать, что мы отличаемся простотой, то есть мы... вся культура не какая-то там помпезная, ни какая-то вычурная, а она, наоборот, спокойная, приближенная к людям и доступная всем, и в то же время она красивая и величественная” (В.Б., н. у 1993 г. у Фаніпалі, беларус, каталік).

(адказ на пытанне пра тое, як можна ахарактарызаваць атмасферу Мінска): „Чысціня. Чысціня ва ўсім... Атмасфера... нейкі такой... спакой-ствіе і умиротворение” (В.З., н. у 1989 г. у Мінску, бел., правасл.).

„Это самая лучшая нация, я бы сказал, самая толерантная, самая спокойная, самая рассудительная [...] У нас нет высокомерия по отношению там к другим народам” (А.Х., н. у 1988 г. у в. Турын Пухавіцкага р-на, беларус, правасл.).

Важнай характарыстыкай беларускіх гарадоў з’яўляецца **чысціня:**

(адказ на пытанне, як можна апісаць Беларусь замежніку): „Ну, апісваў бы толькі такія дасягненні... ну есць... такія больш важныя [?] ну такія чыстыя гарады, там ветлівы народ, дружалюбны...” (А.Б., н. у 1993 г. у Лідзе, беларус, каталік).

Рэлігійнасць як важная характарыстыка Беларусі ўзгадваецца толькі інфармантам В.Б.:

„Конечно, соборы, костелы, церкви разные – это те сооружения, которые характеризуют отношение людей к вере. Если посмотреть период, в который они построены и сопоставлять это, то можно понять, что, вообще, всегда люди верили во что-то, что поможет им, и это им помогало, потому что люди верили. [...] Если посмотреть, Беларусь никогда не вела войну, начиная первой, обычно всегда нападали на нас, всегда нам приходилось обороняться, что это тоже может свидетельствовать показателем, что белорусское население очень доброе, что они мирные и отзывчивые” (В.Б., н. у 1993 г. у Фаніпалі, беларус, каталік).

Праблемы і заганы, якія існуюць у Беларусі, узгадваюцца рэдка. Некалькі інфармантаў гавораць пра дэмаграфічныя праблемы, адзін – пра праблему п’янства. Адна з інфармантак гаворыць пра тое, што ў Беларусі павінен быць больш высокі ўзровень культуры.

Апісаны матэрыял дазваляе зрабіць выснову пра тое, што ў цэлым інфарманты маюць вельмі пазітыўны вобраз Беларусі, не выказваюць занепакоенасці, што не змогуць рэалізаваць тут свае мары і амбіцыі, не выказваюць жадання з’ехаць за мяжу. Дасягаецца гэта частковым успрыняццём афіцыйнай ідэалогіі і прапаганды, а ў такой сферы як гістарычная памяць, нацыянальная сімволіка – канвергенцыяй дзвюх ідэалагем.

Olga Gouchtcheva

Belarus as viewed by Belarusian students

A b s t r a c t

The article is an analysis of fifteen interviews with students of the Belarusian National Technical University, recorded in December, 2010. The main focus of the interviews was the students’ attitude to the Belarusian and Russian languages, as well as the transmission of historical memory in the Belarusian family, but it was revealed that the interviews contain interesting information about the informants’ perception of the current political, economic, social and cultural situation in Belarus, how they see the country’s past and its future.

The article deals with such aspects as the basic elements of the concept of „Belarus” and the perceptions of Belarusian history, understanding of today’s economic and political situation, future predictions, the idea of a European Belarus, and the attitude to national symbols.